

Jaakko Penttinen

Deleuzelaista kulttuurintutkimusta

Vastarintaa nykyisyydelle. Näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun.
Toim. Teemu Taira ja Pasi Väliäho. Eetos, Turku 2004.

Vaikka ranskalainen Gilles Deleuze (1925–1995) on jäänyt hieman Michel Foucault'n ja Jacques Derridan kaltaisten superfilosofien varjoon, on hän myös Suomessa kohtalaisen hyvin tunnettu filosofi. Deleuzen teoksista on suomennettu 90-luvun alussa muun muassa yhdessä Felix Guattarin kanssa kirjoitettu *Mitä on filosofia?* sekä artikkelikokoelma *Autiomaan*. Työn alla on kaksi uutta Deleuze-käännöstä *Tapahtuman filosofia* sekä *Nietzsche ja filosofia*.

Vastarintaa nykyisyydelle. Näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun on ensimmäinen suomenkielinen, Deleuzen ajattelulle omistettu kirjoituskokoelma. Teosta ei ole tarkoitettu luettavaksi Deleuzen filosofian kommentaarina, vaan Turussa vuonna 2002 pidettyyn Deleuze-kollokvioon pohjautuvan kirjan pyrkimyksenä on osoittaa Deleuzen ajattelun käyttökelpoisuus oman aikamme yhteiskunnallisten ja kulttuuristen ilmiöiden selittämisessä. Artikkelien aiheet ulottuvat kontrolli- ja mediayhteiskunnan problematiikasta elokuvateoriaan ja taiteeseen.

Deleuze ja politiikka

Kokoelman yksi kantavista teemoista on poliittisuus, vaikka Deleuzen ajattelun tarjoamia mahdollisuuksia soveltaakin yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin ainoastaan Jussi Vähämäki artikkelissaan *Muutos filosofian asiana*. Hän korostaa Deleuzen merkitystä tapahtuman ja muutoksen filosofina. Tästä näkökulmasta Vähämäki tarkastelee kiinnostavalla tavalla yhtä nykysosiologian keskeistä teemaa, ulossulkemista. Vähämäki argumentoi hieman yllättävästikin, että vaarallista ei niinkään ole sosiopoliittinen syrjäytyminen, vaan syrjäytymisen ehkäisemiseen tähtäävät toimet.

Useimmissa kirjoituksissa poliittisuus ei kuitenkaan käy ilmi näin suoraan, vaan se tulee esille ikään kuin varsinaisen aiheen taustalla olevana kapitalismi- ja kontrolliyhteiskuntakritiikkinä. Esimerkiksi kirjoituksessaan *Mihin pystyy koneellinen ruumis?* ihmisen ja koneen liitoksia – kyborgoja – tarkasteleva

Jussi Parikka pyrkii horjuttamaan perinteisen ontologian vastakkainasetteluita ihmisen ja eläimen sekä orgaanisen ja elämän ja koneen välillä.

Parikka argumentoi, ettei ole olemassa mitään puhdasta ihmisyyttä, vaan ihmisyyteen on aina sekoittunut jotain sellaista, mitä siihen ei ole aiemmin liitetty ja joka muuttaa ihmisyyttä. Hänen tavoitteenaan on uudenlaisen ontologian mahdollisuuden hahmottaminen, joka kuvaisi traditionaalista ontologiaa paremmin sitä alati teknologisoituvaa todellisuutta, jossa me nykyään elämme. Loppujen lopuksi tässä on Parikan mukaan kysymys politiikasta, sillä tavoitteena on, että kyettäisiin hahmottamaan uudenlaisia, vallalle alistumattomia ruumiillisuuksia.

Elokuva- ja mediatutkimusta Deleuzelaisittain

Kokoelman toinen keskeinen teema on Deleuzen elokuvateorian soveltaminen, jolle on omistettu lähes puolet koko kirjasta. Teemu Taira ja Pasi Väliäho tarkastelevat omissa kirjoituksissaan mediaa ja elokuvia pyrkimyksenään osoittaa media kontrolliyhteiskunnan eräänlaiseksi keskuksiksi, joka osoittaisi sen toimintalogiikan. Taira pyrkii kiinnostavalla tavalla osoittamaan Deleuzen voima- ja viiva-analyysin annin kulttuurintutkimukselle. Menetelmää hyödyntämällä hän esittää deleuzelaisen luennan *Magnolia*-elokuvasta pyrkien samalla kritisoimaan kulttuurissamme vallitsevaa yksilökeskeisyyden ihannetta. Deleuzen tuominen tiiviimpään keskusteluun humanistisen ja yhteiskuntatutkimuksen nykyisen teorian kanssa olisi ollut toivottavaa teoksessa yleisemminkin, sillä näin Deleuzen filosofian anti eri tieteenaloille olisi piirtynyt selkeämmin esille.

Väliäho puolestaan tarkastelee nykymediaa ja -yhteiskuntaa jäsentäviä sosioteknologisia periaatteita tukeutuen Darren Aronofskyn elokuvaan *Unelmien sielunmessu*, jossa kuvataan absurdilla tavalla vanhemman naisen ja television suhdetta. Kokoelman ehkäpä kaikkein teoreettisimmissa kirjoituksessa Väliäho pohtii television ja yleisemmin median läpäisemän kulttuurimme kykyä kontrolloida tapojamme katsoa ja tuottaa subjektiivisuuksia.

Puhtaimmin elokuva- ja mediateoreettisesti painottuneita kirjoituksia kokoelmassa ovat Trond Lundemon ja Jukka Sihvosen ajattelun ja liikkuvan kuvan suhdetta käsittelevät kirjoitukset. Lundemo pohtii elokuvissa samanaikaisuutta ja asioiden yhdistämistä kuvaamaan käytettyjen ristiin leikkauksen ja jaetun kuvan tekniikoiden monimutkaista suhdetta inhimilliseen ajatteluun.

Deleuzen käyttämiin intervallin ja henkisen automaatin käsitteisiin tukeutuen Lundemo esittää, ettei ajattelun käsitteellinen liike pohjautu ainoastaan subjettiin, vaan myös käytetty teknologia määrittää omalta osaltaan ajattelua. Lundemon tavoin myös Sihvonen tarkastelee sitä elokuvatutkimuksen perinnettä, jossa elokuvan ja ajattelun välisen suhteen ongelma on ollut korostetusti esillä. Sihvonen erittelee laajasti Pasolinin vaikutusta Deleuzen elokuvateoreettiseen ajatteluun.

Deleuze taiteen kentällä

Politiikan ja elokuvan lisäksi *Vastarintaa nykyisyydelle* -kokoelman kolmas teema on taide. Teoksessa on kaksi artikkelia, jossa tarkastellaan Deleuzen filosofian välinein nykytaidetta ja taiteilijoita. Kiinnostavampi näistä kahdesta artikkelista on Atte Oksasen taiteilijan subjektiutta käsittelevä kirjoitus. Artikkelit erottuu teoksen muista kirjoituksista Oksasen käyttämän empiirisen haastatteluaineiston perusteella. Oksasen mukaan taitelijahaastattelut eivät tue yleistä psykoanalyttistä tai humanistista käsitystä luovasta toiminnasta sublimaationa, vaan taiteilijoille taiteen tekeminen näyttäytyy askeleena kohti jotakin itselle vierasta.

Kari Yli-Annala puolestaan tarkastelee videoinstallaatiota ja sen kokemista suhteessa muihin performatiivisiin taiteisiin. Yli-Annalan käsittelemien Deleuzen, Bergsonin ja Morsen lisäksi olisi ollut kiinnostavaa lukea, miten Gadamerin näkemys taideteoksen olemistavasta soveltuisi videotaideteoksen tarkasteluun.

Kokoelman viimeinen artikkeli on Janne Toivoniemen tyyliltään muista erottuva kirjoitus skitsoanalyysistä. Vaikka Toivoniemi kirjoittaa akateemisista konventioita noudattamatta, puolustaa hänen psykoanalyysia ja kapitalismia kritisoiva artikkeli kuitenkin paikkaansa kirjassa, koska monissa kokoelman kirjoituksissa Deleuzen ajattelun vastakohtaksi nostetaan toistuvasti juuri psykoanalyysi.

Yhdeksän artikkelin ohella teoksessa on toimittajien kirjoittama napakka johdanto, jossa Deleuze esitellään henkilönä ja ajattelijana. Muuten hyvään johdantoon olisi voinut lisätä Deleuzen filosofian keskeisten käsitteiden lyhyen esittelyn, varsinkin kun kokoelman luonteesta johtuen ne eivät tule aina itse artikkeleissa määriteltä. Toimittajat ovat myös laatineet teokseen loppuun melko laajan ja yksityiskohtaisen katsauksen Deleuzen omaan kirjalliseen tuotantoon ja keskeiseen tutkimuskirjallisuuteen. Tutkimuskirjallisuuden esittely koostuu sekä keskeisten johdantoteosten läpikäymisestä että suomalaisen ja englanninkielisen eri oppialojen kirjallisuuden tarkastelusta, jossa

deleuzelainen henki on vahvasti läsnä. Aina tarpeellisen kirjallisuuskatsauksen puutteena tosin voidaan pitää – toimittajien tietoisesta valinnasta huolimatta – ranskalaisen tutkimuskirjallisuuden jättämistä esittelyn ulkopuolelle.

Kaiken kaikkiaan mielenkiintoinen, mutta hieman hajanainen kokoelma tarjoaa lukemista elokuvan, median sekä teknologian filosofiasta ja historiasta kiinnostuneille opiskelijoille ja tutkijoille oppialaan katsomatta. Kokoelmasta jokainen poimii itseään kiinnostavat artikkelit.

Kirjoittaja on valtiotieteiden maisteri ja filosofian jatko-opiskelija Turun yliopistossa.